

Mikulášek, Alexej

Respektovaná osobnost

Opera Slavica. 2022, vol. 32, iss. 3, pp. 78-81

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/OS2022-3-10>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.77041>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20221206

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

About the author

Ivo Pospíšil

Masaryk University, Faculty of Arts, Department of Slavonic Studies, Brno,
Czech Republic

Ivo.Pospisil@phil.muni.cz

<https://orcid.org/0000-0001-8358-0765>

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

<https://doi.org/10.5817/OS2022-3-10>

Respektovaná osobnost

BALÁŽ, A.: *Dar a břemeno dvojité identity. Rozhovory s Tiborom Žilkom*. Bratislava: Literárne informačné centrum 2021, 246 s. ISBN 978-80-8119-141-1.

Kniha rozhovorů, vedených prozaikem, publicistou a scenáristou Antonem Balážem (1943) v téměř kongeniálním duchu, s prof. PhDr. Tiborem Žilkou, DrSc., (1939 v Plášťovcích) představuje jednoho z nejvýznamnějších slovenských (a také maďarských) sémiotiků, slovákistů a slavistů, teoretiků literatury a umění, literárních komparatistů etc., ale také uznávaných vysokoškolských učitelů. Spíše rozprava než rozhovor, text blízký žánru odborného rozhovoru osobností si velmi blízkých, vedeného „na dálku“, s rozmyslem a s cizelovanými formulacemi, je rozdělen do dvaceti dvou kapitol, k nimž přistupuje několik dalších, a to několik ukázek z Žilkových autorských epigramů, oddíl „Tibor Žilka očami iných“,¹ redakční poznámky „O autoroch“ a konečně následuje reprezentativní „Výber z bibliografie“, z níž uvedme alespoň namátkově monografie jako *Stiliztika és statisztika* (1974), *Text a posttext* (1995), *(Post)moderná literatúra a film* (2006), *Dobrodružstvo teórie tvorby* (2015), *Poetický slovník* (1984, 1987) a *Vademecum poetiky* (2006, 2011), *Od intertextuality k intermedialite* (2015).

Tibor Žilka vystudoval slovenštinu a maďarštinu na FF UK v Bratislavě (ovlivnily jej i přednášky Jana Mukařovského v době Žilkova studijního pobytu v Praze), působil

1 BALÁŽ, A.: *Dar a břemeno dvojité identity. Rozhovory s Tiborom Žilkom*. Bratislava: Literárne informačné centrum 2021, s. 231 – 240, úryvky z textů.

na Pedagogické fakultě v Nitře (patřil k zakládajícím členům Kabinetu literární komunikace), na fakultě dlouhá léta působil jako pedagogický a vědecko-výzkumný pracovník. V roce 1984 se stal docentem a v roce 1994 univ. profesorem v oboru teorie a dějiny slovenské literatury. Působil rovněž na Katolické univerzitě P. Pázmánye v Budapešti a v Pilišské Čabě (jako vedoucí Ústavu slavistiky a střední Evropy), též v různých funkcích na Fakultě středoevropských studií v Nitře (až do roku 2020). Mnohé jeho studie a monografie byly publikovány v angličtině, maďarštině, němčině, polštině, srbštině a v dalších jazycích.

Rozhovory jistě mají značnou důležitost pro pochopení rodinného, jazykového a kulturního zázemí, z něhož vyrůstal budoucí badatel, preferencí a postojů, zvláště však pro kulturní teorii „dvojitě identity“, resp. slovensko-maďarské i maďarsko-slovenské; snad lze konstatovat, že se obě doplňují, propojují. Badatelův život tak „prebiehal v neustálej oscilácii medzi dvoma kultúrami a jazykmi. Bohu vďaka!“²

Rozhovory představují velmi cenný příspěvek pro poznání dějin slovenské, ale i maďarské literatury a literární vědy, přičemž kulturní „dvojdmost“ a snad také z ní plynoucí permanentní srovnávání je silnou stránkou Žilkova myšlení. Jsou nejen náhodně sebranými „kamínky“ nebo fragmenty, ale i celistvým artefaktem. V naší recenzi se zaměříme jen na několik dílčích aspektů tohoto celku.

To první téma je přirozeně svázáno s tzv. nitranskou školou (někdy označovanou jako nitranská škola literární komunikace), mezinárodně uznávanou (v řadě zemí Evropy i v USA) a neodmyslitelně spojenou s působením Kabinetu literární komunikace (zkráceně KLK), jenž si kladl i výchovné a vzdělávací (metodické) cíle coby Kabinet literární komunikace a experimentální metodiky (KLKEM). Těto škole a jejímu formování je mj. věnována kapitola osmá nazvaná „František Miko a Kabinet literárnej komunikácie“³, v níž Žilka mj. přiznává, že jeho vztahy s F. Mikem byly „zo začiatku komplikované“, protože nevycházel z Mikovy výrazové soustavy (aplikoval spíše statistické metody analýzy jazyka a stylu, s. 209) při interpretaci uměleckého textu; své texty „musel viackrát prepracúvať než boli uverejnené“⁴, a to v okleštěné podobě. Kolektiv KLK se začal formovat v roce 1968, přičemž F. Miko se stal jeho „vedúcou vedeckou osobnosťou“⁵. Nitranská škola sice navazovala na strukturalismus, „ale zároveň sme prekonávali metodológiu Pražskej školy“; prvotním východiskem „sa stala čitateľská empiria, [...] zážitkovosť, na ktorú sa navrstvovali ďalšie výrazové kategórie“⁶. Podněty výrazové soustavy využíval i Anton Popovič, jenž se stal vedoucí

2 Ibidem, s. 199.

3 Ibidem, s. 83 – 90.

4 Ibidem, s. 84.

5 Ibidem, s. 83.

6 Ibidem, s. 85.

vědeckou osobností kabinetu ve druhé polovině sedmdesátých let (s rozsáhlou sítí zahraničních kontaktů, jazykovými dispozicemi, potřebnou mírou loajality k dobovým autoritám a diplomatickými schopnostmi, nezbytnými pro vedoucí práci) a to zvláště ve své inovativní teorii překladu. Nevyužita nezůstala ani teorie informace ovlivňující základní model literární komunikace, akceptovatelný dodnes, jakkoliv v rozpracované podobě. Už jen dlouhá řada málem periodických sborníků nazvaných *O interpretácii uměleckého textu* představuje reprezentativní badatelský výstup, přednášek se účastnili i zahraniční spolupracovníci: s velkými osobními sympatiemi vzpomíná zvláště na Zdeňka Mathausera⁷, připomíná jeho vynikající monografii *Literatúra a anticipácia* (z roku 1982). Za stěžejní dílo školy pokládá společnou práci F. Mika a A. Popoviče *Tvorba a recepcia* z roku 1978. Problematika nitranské školy pochopitelně rezonuje s jinými tématy na mnoha místech práce: připomeňme ještě kapitolu dvacátou první (*Nitrianska škola v medzinárodnom kontexte*⁸), v níž Žilka s politováním konstatuje, že kromě nevydané monografie Márie Valentové (dodejme, že založené zřejmě na disertaci *Modely umeleckej komunikácie v kontextoch histórie Nitrianskej školy*, 2017) „zatiaľ chýba ucelená publikácia“ o této škole; uvést bychom mohli rovněž počín „Edícia Nitrianska škola“, připravovanou Ústavem literární a umělecké komunikace FF UKF v Nitře.

Druhé téma je takřkajíc „kunderovské“. Právě jemu je věnována kapitola „Čítat Kunderu“⁹, jakkoliv téma kunderovské estetiky najdeme „rozpuštěno“ i na jiných místech knihy. Na něm, zvláště na vybraných povídkách a na románě *Žert*, Žilka konstatuje roli ironického odstupu, jež spojuje i s českou mentalitou (v ní „tento postoj vždy drieme“¹⁰), Kunderou zdůvodňovaného židovským příslovím „Člověk koná a Boh sa smeje“.¹¹ Takovýto ironický náhled Žilkovi v dobové slovenské literatuře chyběl, shledává jej až u příslušníků „mladšej generácie – Pavol Vilíkovský, Rudo Sloboda, neskoršie ty [tedy A. Baláž, pozn. A. M.] a Daniela Kapitáňová“¹². Podle Žilky se k tomuto postoji nejvíce přiblížil R. Sloboda ve své prvotině *Narcis* (1965), ovlivněné poetikou nového románu, zvláště „opisy ostravského prostredia prekypujú iróniou“¹³. Přesto spatřuje mezi oběma autory podstatný rozdíl: „Sloboda experimentuje na úkor příjemcu [...] Kunderov text môže pobaviť každého čitateľa s citom pre humor“¹⁴. Filmovou adaptací *Žertu* pokládá za nejlepší ze čtyř adaptací, „ktoré vznikli

7 Ibidem, s. 206 – 207.

8 Ibidem, s. 205 – 214.

9 Ibidem, s. 193 – 203.

10 Ibidem, s. 194.

11 Ibidem.

12 Ibidem, s. 195.

13 Ibidem.

14 Ibidem, s. 196.

na základe Kunderových prozaických diel¹⁵. Zajímavá je i připomínka slovenských reálií a postav přítomných, ale i nepřítomných v Kunderově tvorbě, např. v tvorbě exilové a francouzsky psané se „vyhýba slovenským reáliám, vždy hovorí iba o českom národe“¹⁶. Nikoli náhodou uvádí Žilka rovněž Kunderovy eseje *Umění románu* a *Zrazené testamenty*, přeložené do maďarštiny (*A regény művészsze a Elárult testamentumok*), mezi díly, která byla „pre mňa vzácnym podkladom při výklade románu na přednáškach pre študentov“¹⁷. Nechybí ani připomínka kontroverzní knihy Jana Nováka *Kundera. Český život a tvorba* (2020), která je dle Žilky „napísaná tendenčne“ a „rozsahom je predimenzovaná“, místy svou úrovní připomíná „bakalársku prácu“¹⁸.

Podrobněji bychom se mohli věnovat řadě témat, např. slovakistických, slovenské literární postmoderně, tzv. postkoloniálnímu románu (o němž jistě oprávněně konstatuje, že 30 let po pádu železné opony, resp. „už v súvislosti s novými textami pomaly stráca svoju opodstatnenosť“¹⁹), vývoji teorie metatextu k současné intertextualitě, intermedialitě a transmedialitě, interpretacím básnických děl (např. Miroslav Válek či Milan Rúfus), tvorbě Pavla Strausse (a slovenské katolické moderny), utváření koncepce Ústavu středoevropských jazyků a kultur v Nitře a řadě, řadě dalších.

Alexej Mikulášek

Literatura:

BALÁŽ, A.: *Dar a bremeno dvojitej identity. Rozhovory s Tiborom Žilkom*. Bratislava: Literárne informačné centrum 2021, 246 s. ISBN 978-80-8119-141-1.

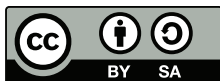
About the author

Alexej Mikulášek

Constantine the Philosopher University, Faculty of Central European Studies, Institute of Languages and Cultures of Central Europe, Nitra, Slovakia

alexej.mikulasek@seznam.cz

<https://orcid.org/0000-0001-9036-0816>

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

15 Ibidem.

16 Ibidem, s. 197.

17 Ibidem, s. 199.

18 Ibidem, s. 203.

19 Ibidem, s. 191.